

JEAN-CLAUDE MILNER
JASNO DELO

Žaložba ŽRC, Ljubljana 2005, 223 str.

Pregled Milnerjeve knjige *Jasno delo* (v slovenščini je izšlo v prevodu Petra Klepca in Ane Žerjav, spremno študijo pa je prispevala Jelica Šumič-Riha) bomo pričeli z naslednjim citatom, ki v zgoščeni obliki povzema sprego psihoanalize in znanosti, kakor jo v delu razvije avtor:

Kajti psihoanaliza konec koncev govori o eni sami stvari: pretvorba sleherne subjektivne singularnosti v zakon, ki je tako nujen, tako kontingenten in tako absoluten kot naravni zakoni. (str. 157).¹

Stavek si jemljemo za izhodišče, ker, kot rečeno, povzema napor Milnerja, da bi predstavil vlogo, ki jo je za nastanek lacanovske psihoanalize odigrala paradigma moderne znanosti, obenem pa daje slutiti probleme, ki izhajajo iz tovrstne zastavitve (kaj je ostalo od specifičnosti psihoanalize?), in hkrati vsebuje paradoks, ki se v različnih oblikah pojavlja v sodobni in tudi malo manj sodobni filozofiji (kako je nekaj lahko kontingentno in hkrati nujno?). Pri tem velja že na začetku opozoriti, da Milner načeloma razločuje med filozofijo in psihoanalizo (posledično tudi med filozofijo in znanostjo), ki imata sicer natanko isti objekt, govorita o istem, a z nasprotnim učinkom: filozofija namreč, da bi zgrabila omenjeni moment prehoda iz kontingentnega v nujno, potrebuje točko zunaj univerzuma, Enega, ki je izvzet; kot

je znano, pa za psihoanalizo pod zakon pade *sleherna* subjektivna singularnost, in ne obstaja nobena zunanost, s katere bi lahko presojali o tem. Toda kaj natanko je – gledano strukturno in ne historično – omogočilo nastop tovrstne pozicije?

Znanost

Znanost, ponovimo, psihoanalizi ni zunanja, niti ne predstavlja njenega ideala, temveč »inherentno strukturalno samo materijo njenega objekta« (str. 41). Toda za kateri moment znanosti gre oz. kaj je tisto, kar ji omogoča, da na omenjeni način zaznamuje objekt psihoanalize? Lacan, tako Milner, verjame v obstoj nečesa takega, kot je veliki rez, ki razmejuje moderno, galilejevsko znanost od antične *episteme*. Ključni potezi moderne znanosti sta kajpak infinitizacija univerzuma in privzeteje modela matematizirane fizike. Toda nenazadnje je tudi za *episteme* veljalo, da je njena paradigma matematika; le da je bil objekt *episteme* tisto, kar je večno in nujno, medtem ko je bilo empirično zanje berljivo le, v kolikor je deležilo na prav tem večnem in nujnem; vsak drug vidik empiričnega pa je zanj ostal temen in neprosojen, strogo vzeto, nebivajoč. Nasprotno pa z galilejevskim preobratom matematika lahko zajame vse empirično; natančneje povedano, v empirično poseže preko črke; in črkuje empirično prav kot empirično, brez preostanka. Objekt

¹ Paginacije v oklepajih se nanašajo na slovensko izdajo *Jasnega dela*.

moderne znanosti je torej izključno kontingentno (vsaka njena propozicija je ovrgljiva) in vsako kontingentno. To, da naj bi matematični zapis jamčil za večnost in nujnost, je torej zgolj videz: »Tako si črka preko zasuk, ki mu je lastna prevara, nadene poteze nespremenljivosti. [...] Nedvomno nima nespremenljivost tistega, kar nima razloga biti, kot je, nič opraviti z nespremenljivostjo tistega, kar ne more biti drugačno, kot je.« (Str. 71–72). Rečeno z Mallarméjem, vsaka črka je met kock; ko kocke enkrat padejo, ni več mogoče, da bi pokazale drugo število od tistega, ki je padlo. Toda to, kar je *sedaj* nujno, je rezultat vrtoglave množice možnosti, od katerih bi lahko še trenutek prej vsaka nastopila. In obratno, ko se črka fiksira, ostaja zgolj nujnost; kontingenca, ki je omogočila to, kar je sedaj nujno, pa je pozabljena.

Tudi neskončnost se tako pokaže kot vidik kontingentnosti. Milner opozarja, da ne gre za neskončnost, ki bi zgolj negirala končno, temveč neskončno »nenehno parazitira na končnem, tako da vse končno, kolikor se ga znanost polasti, nastopa najprej kot tisto, kar je lahko neskončno drugačno, kot je« (str. 76). Zadoščalo bi namreč, da bi samo eno od točk univerzuma zadela variacija, pa bi že imeli opraviti z *drugim* univerzumom; in zaradi tega je po številu možnih neskončno univerzumov.

Paradigma moderne znanosti je bila tako vseskozi že na delu v psihoanalizi; kajti tudi za govoreče bitje, kolikor ga je enkrat za vselej zaprečil povsem poljuben usoden označevalec, je obstajalo neko nečasovno pred-tem, v katerem bi se lahko vse še odvilo neskončno drugače, in ki

ni v ničemer napovedovalo nastopa tiste singularnosti, ki je s sabo prinesla nujnost.

Psihoanaliza

Toda do zgoraj povedanega vodi pot skozi dva, kot ju imenuje Milner, »lacanovska klasicizma«, tekom katerih je Lacan prevzel in radikaliziral izhodišča sodobne znanosti do te mere, da se je psihoanaliza oddaljila celo od temeljev aristotelske logike.

Subjekt znanosti in subjekt psihoanalize sovpadeta že na prvi pogled, saj za oba velja, da sta oropana svojih empiričnih atributov; subjekt psihoanalize je, natančneje, prav kartezijanski subjekt, v kolikor je misel, ki vzpostavlja slednjega, katera koli misel, resnična ali neresnična, umna ali absurdna. Le da za psihoanalizo velja, da je tovrstna misel brez vsakršnih kvalitativnih lastnosti; tudi (ali predvsem) nezavedno misli.

Toda kaj je nezavedno? Če izhajamo iz tega, da je misel nezavednega osvobodena kvalitativne navlake, potrebujemo model nezavednega, ki ne bo razumljeno kot težko dostopna vsebina nekje v »globini«, temveč povsem plosko in površinsko: kot struktura. Strukturalizem tako prida matematizaciji in matematičnemu merjenju nov postopek, ki sicer razkroji tisto kvalitativno, vendar na nekvantitativen način: vstavev v tabelo, kjer identiteto podeljuje zgolj razlika. Minimalna struktura – kajti Lacan verjame v minimalizem objekta – pa niti tabela ni več, saj ohranja le še eno dimenzijo; je veriga.

Toda v tem, ko Lacan reinterpretira

tira zahtevo po očiščenju od empiričnega, ne išče le najmanjšega možnega števila razmerij v strukturi, temveč prevzame nekaj, čemur Milner pravi »hiperstrukturalizem«; strukture se ne ločijo med sabo, temveč velja, da »katera koli struktura ima lastnosti, ki niso katere koli« (str. 107). Ena izmed teh lastnosti pa je, da v vsaki strukturi vznikne subjekt; vsaki strukturi je inherenten *cogito*. Označevalna veriga je v sebi nepopolna, kar jo sproži v gibanje; in v utripanju med dvema označevalcema, med »mislim« in »sem« vznikne subjekt.

Na tej točki smo tako subjekt znanosti »dopolnili« z umestitvijo v strukturo. Vendar pa je potreben še en obrat, da bi prišli do trenutka, kjer psihoanaliza črkuje »empirično kot tako«. Subjekt označevalca je natančno »odsotnost označevalca«, nenehno iskanje »pravega« označevalca, ki bi vendarle ustrezno reprezentiral subjekt in ki je vnaprej obsojeno na neuspeh. Šele drugi klasicizem ponovno vpelje določeno pozitivno opredelitev subjekta, v kolikor je ta vselej »enkraten«, singularen, in ga obenem »zavozla« z najbolj univerzalnim zakonom.

To pa pomeni, da je treba označevalca nadomestiti s črko. Če je označevalcu identiteto podeljevala zgolj mreža razlik (tudi od samega sebe), je črka, nasprotno, nekaj pozitivnega, obdarjena je z določenimi kvalitetai. Še več, če označevalec izhaja zgolj iz instance simbolnega, črka med sabo zavozla realno, simbolno in imaginarno v »sloviti« boromejski vozeli: vsi trije redi so obenem heterogeni in medsebojno soodvisni. Če le ena od črk R, S, I ne drži, se razpustita tudi drugi dve.

Drugače povedano, od matematičnega ostane le še en moment: literalizacija. Matematiko Lacan tu odveže od njenih grških temeljev, se odpove postopku dokazovanja in od nje ohrani zgolj matem: lokalni račun. In ker o drugem klasicizmu govorimo šele od XX. seminarja dalje, v strogem smislu obstaja le en matem: matem zapisov spolov. Kot vemo, gre za dve propoziciji, za dva načina vstopa v spolno ne-razmerje: prvi, »moški«, ki v očitnem nasprotju z aristotelsko logiko celoto, »zavse« konstituira na podlagi izjeme od »vsega«; in drugi, »ženski«, ki v nasprotju z rusellovsko logiko znak za negacijo postavi pred univerzalni kvantifikator, s čimer izjema ni izvržena, pa tudi zamejena ne, temveč blodi nekje po notranjosti množice. In obe propoziciji skupaj tvorita matem.

Pri tem velja omeniti, da se subjekti ne podrejajo matematu na isti način, kot so elementi množice vključeni v množico; temveč, kot pravi Milner, Lacan Bourbakija nadgradi na »hiperboubakijevski« način: črke same – so ti zbiri, prav kakor je bila nekoč struktura na isti ravni s svojimi elementi. Matem torej obstaja natančno v tem, da »število enih vstavite na mesto črk« (str. 137), s čimer se »aktivira« tudi zakon, ki konstituira lokalni račun. Toda na kakšen način se nam tu povrne zgoraj omenjena partikularnost subjekta? Vemo, da so vsi subjekti spolni, da se torej vpisujejo v eno ali drugo formulo seksuacije; toda način, kako se vanjo vpisujejo, je bistveno individualen. Boromejski vozeli, kot rečeno, funkcionira tako, da zavozla rede simbolnega, imaginarnega in realnega, toda obenem

so ti bolj kot prej ireduktibilni ena na drugega; noben od njih ne sme pasti v drugega. In če smo prej trdili, da subjekt psihoanalize nikakor ni individuuum, da moramo odmisлити vsa njegova empirična določila, se na tej ravni individuuum kot zbir imaginarnih določitev pridruži subjektu; sta radikalno heterogena in vendar sovpadeta. Tisto, kar torej z razliko od strukture uspe matemu, je, še enkrat, podvrženje subjekta univerzalnemu – vendar prav preko neke kontingentne poteze, ki prevzame nujnost zakona.

*Znanost in psihoanaliza:
problem prenosa vednosti*

Tisto, kar torej podeljuje »jasnost« Lacanovi misli, je po Milnerju prav obstoj matematičnih zapisov; tistega, kar je moč fiksirati, čemur ni mogoče ničesar več dodati in kar v nobeni obliki ni enigmatično. Vendar pa Milner napravi še korak naprej: Lacan naj bi se s prevzetjem matematične paradigme odpovedal poziciji učitelja-gospodarja, saj matematični sami jamčijo za univerzalno prenosljivost vednosti. Vendar pa se tovrstno zблиžanje psihoanalize z znanostjo za psihoanalizo ne konča dobro; kot v spremni besedi poudari J. Šumič-Riha, se na ta način zgubi tisto, kar psihoanalizo dela za psihoanalizo, namreč prav specifičnost prenosa vednosti; vednost, ki jo v postopku analize pridobi subjekt, pravzaprav sploh ni prenosljiva. Če

samo prej pokazali, da matematična *funkcionira* tako, da subjekti vanj vstopajo na absolutno individualen način, pa se ta partikularnost izgubi, kakor hitro matematično osamimo in ga naredimo za *sredstvo* prenosa ali celo za sam *objekt* vednosti.

Vse naštetu, mimogrede, vodi v nadaljnje težave, saj od na ta način »zamrznjene« črke, ki v resnici ne prenaša nobene vednosti več, pride mo do njene opore, namreč vozla, ki sam ni literalizabilen in črko lahko tudi uniči, nas obsodi na molk ali na blebetanje jejezika, torej na dokončno ukinitve vednosti. To zoperstavitev wittgensteinovske zahteve po molku in psihoanalize kot znanosti o govoricu (s čimer se knjiga zaključu) Milner sicer pusti odprto; nekonistenten je po njegovem zgolj drugi klasicizem, ne pa psihoanaliza sama. Toda morda bi se moral vrniti tja, kjer se je zdrs sploh začel, namreč k osamosvojitvi matema kot sredstva prenosa vednosti. Matematični sam na sebi namreč ne pove dosti in ga ni mogoče iztrgati iz procesa analize; tu pa velja, da ni specifičen samo prenos vednosti, ampak tudi vednost sama. Univerzalno in nujno, skratka, deluje le v navezavi na kontingentno; to ne pomeni, da je potrebno »zamračiti« jasnost Lacanovega dela, temveč da moramo iznajti način, kako obvladovati obe skrajnosti, ne da bi padli v eno ali v drugo; v prazno formulo ali v besedičenje brez opore.

Erna Strniša